

ایران و ابیم خان

دکتر غلامعلی رجائی

انتشارات اطلاعات
تهران - ۱۳۹۷

سرشناسه: رجائی، غلامعلی، ۱۳۳۶ -
 عنوان و نام پدید آور: ایران و کریم خان / غلامعلی رجائی
 مشخصات نشر: تهران: اطلاعات، ۱۳۹۷
 مشخصات ظاهری: ۳۳۶ ص.:
 شابک: 978-600-435-102-7
 وضعیت فهرست نویسی: فیبا
 یادداشت: چاپ قبلی: مؤسسه فرهنگی و هنری ضریح، ۱۳۷۷ (۴۰۵ ص)
 یادداشت: کتابنامه
 موضوع: ایران - تاریخ - زندیان، ۱۱۶۳ - ۱۲۰۹ ق.
 موضوع: Iran-History-Zandids, 1750-1797
 موضوع: کریم خان زند، شاه ایران، ۱۱۱۳ - ۱۱۹۳ ق.
 شناسه افه: مؤسسه اطلاعات
 رده بندی کنگره: ۱۳۹۷ ۹۵۵/۰۷۳۲
 رده بندی دیویی: ۵۳۸.۰۲۱
 شماره کتابشناسی: ۵۳۸.۰۲۱

انتشارات اطلاعات

تهران: خیابان میرداماد، خیابان نفت جنوبی، روزنامه اطلاعات، شماره پستی ۱۵۴۹۹۵۳۱۱۱
 تلفن: ۲۹۹۹۳۴۵۵-۶۰
 تلفن دفتر توزیع و فروش: ۲۹۹۹۳۲۴۲
 فروشگاه مرکزی: بزرگراه حقانی، رویروی ایستگاه مترو، ساختمان روزنامه اطلاعات، تلفن ۲۹۹۹۳۸۶
 فروشگاه شماره (۱): خیابان انقلاب اسلامی، رویروی دانشگاه تهران، تلفن: ۶۶۴۶۰۷۳۴

ایوان و کریم خان

نوشته دکتر غلامعلی رجائی

ویراستار: افسانه قارونی
 حروف نگار: وحید اوزین
 طراحی جلد: رضا گنجی
 حروف نگاری، چاپ و صحافی: مؤسسه اطلاعات
 چاپ اول: ۱۳۹۷
 شماره گان: ۵۲۵ نسخه

قیمت: ۳۰۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۴۳۵-۱۰۲-۷ ISBN: 978-600-435-102-7

همه حقوق چاپ و نشر برای ناشر محفوظ است. Printed in Iran

فهرست

۱۱	پیشگفتار.....
۱۳	نقد و بررسی منابع دوره زندیه.....
	فصل اول: اوضاع سیاس و ارات در آغاز حکومت کریم خان زند
۳۴	الف - خراسان.....
۳۶	ب - قندهار و هرات.....
۳۸	ج - کرمانشاه.....
۴۱	د - اردلان (کردستان).....
۴۲	هـ - همدان (ملایر، پری، کمازان و ...).....
۴۳	و - اصفهان (گلپایگان و خوانسار).....
۴۴	ز - فارس.....
۴۶	ح - لار و بندرعباس.....
۴۸	ط - خوزستان.....
۴۹	ی - آذربایجان (ارومیه و تبریز).....
۴۹	۱- اعلام خودمختاری فتحعلی خان افشار.....
۵۰	۲- اعلام خودمختاری آزادخان افغان.....
۵۲	ک - مازندران و استرآباد.....
۵۳	ل - کرمان، یزد و سیستان.....

م - گرجستان، قبه، قراباغ، گنجه و شیروان	۵۵
---	----

فصل دوم: مراحل مبارزه کریم خان از آغاز تا کسب قدرت

الف - سابقه و نسب ایل زند	۵۷
ب - جوانی کریم خان	۶۱
ج - تدارک مقدمات کسب قدرت	۶۴
د - ائتلاف سه نفره	۶۸
هـ - فتح مجدد اصفهان	۷۱
نخستین اقدامات و کیل الدوله	۷۱

فصل سوم: شخصیت کریم خان و تأثیر آن بر فرمانروایی او

سادگی کریم خان	۷۶
مردم‌داری کریم خان	۸۱
مروت و جوانمردی کریم خان	۸۸
شجاعت، پایداری و ثبات قدم کریم خان	۹۲
عشرت کریم خان	۹۸
رأفت و تسامح کریم خان	۱۰۲
سادگی و بی‌ریائی رفتار کریم خان	۱۰۶
توجه کریم خان به معماری و موسیقی	۱۰۷
توجه کریم خان به نقاشی و خوشنویسی	۱۰۹
ادب‌دوستی و فرهنگ‌پروری کریم خان	۱۱۰

فصل چهارم: اصول و اقدامات مهم سیاسی کریم خان در اداره کشور

۱- کریم خان و شاه اسماعیل سوم	۱۱۳
انتخاب عنوان و کیل الدوله	۱۱۶
۲- سیاست کریم خان در برابر افغانه	۱۲۰
۳- سیاست کوچاندن ایلات و گروگان‌گیری از سران آنان	۱۲۶
کریم خان و ایل بختیاری	۱۳۴
کریم خان و حاکم جزیره هرمز	۱۳۵
کریم خان و شیخ سلمان بنی‌کعب	۱۳۷

آخرین نماد سیاست کوچ و گروگان گیری.....	۱۳۷
۴- سیاست و روش کریم خان در انتصاب و ابقای حکام ولایات.....	۱۳۸
نصب مجدد حکام معزول یا متمرّد.....	۱۴۴
۵- بررسی آثار سیاست عفو افراد و قبایل متمرّد.....	۱۴۷
۶- سیاست ایجاد موازنه و تفرقه بین دو شعبه مهم ایل قاجار.....	۱۵۳
کریم خان و آقامحمدخان قاجار.....	۱۵۴
کریم خان و حسینقلی خان (جهان سوزشاه).....	۱۵۸
۷- روش کریم خان در مجازات.....	۱۶۰
مجازات همکاران شیخ علی خان زند.....	۱۶۴
سیاست توبیخ و تحقیق حالفان.....	۱۶۵
۸- سیاست اعطای مناصب و اقامت.....	۱۶۸
۹- استقلال منصب قضاوت.....	۱۷۱
۱۰- تداوم سیاست شوررداری و نظام سه راتب اداری صفویان.....	۱۷۳
۱۱- ایجاد محله خرابات.....	۱۷۵
۱۲- توجه به افکار عمومی به منظور تبلیغ و کسب پیروزی.....	۱۷۷
۱۳- مهار قدرت روحانیان.....	۱۷۸
۱۴- ایجاد امنیت و آرامش در کشور.....	۱۸۰
۱۵- سیاست تثبیت مرزها و تأمین ثبات داخلی.....	۱۸۳
۱۶- سیاست ایجاد وحدت ملی.....	۱۸۷
۱۷- سیاست توجه به ارتش.....	۱۸۷
اشتباهات کریم خان.....	۱۹۳
الف - انتصاب والیان جوان و نالایق بر اساس سنت موروثی مناصب.....	۱۹۳
ب - انتصاب همزمان دو حکمران در یک ناحیه.....	۱۹۵
ج - فراخوانی صادق خان از بصره.....	۱۹۶
د - انتصاب سردار ترسو.....	۱۹۶
هـ - خراب کردن سد سابله.....	۱۹۷
و - قتل عام عشایر لیراوی.....	۱۹۷

- ز - همراه بردن زنان در جنگ‌ها ۱۹۸
- ح - ستمکاری والیان و ضعف نظارت بر آنان ۱۹۹
- ط - عدم انتخاب جانشین ۲۰۱

فصل پنجم: سیاست مذهبی کریم خان

- کریم خان زند و فرقه‌های صوفیه ۲۰۸
- شخصیت مذهبی کریم خان ۲۰۹
- کریم خان و مذهب تشیع ۲۱۴
- کریم خان و اقلیت‌های مذهبی ۲۱۷
- الف - رامنه در عهد کریم خان ۲۱۷
- ب - یهودیان در عهد کریم خان ۲۲۴

فصل ششم: سیاست اقتصادی کریم خان

- سیاست اقتصادی کریم خان از نظر داخلی ۲۲۵
- ایجاد امنیت، پشتوانه شکوفایی اقتصادی ۲۲۸
- منابع درآمد دولت زند ۲۳۰
- ۱- اخذ مالیات ۲۳۱
- ۲- مصادره اموال حکام متمرّد ۲۳۱
- ۳- دریافت پیشکش و هدیه ۲۳۳
- ۴- دریافت باج و خراج ۲۳۳
- ۵- اجاره بنادر و اماکن دولتی ۲۳۴
- ۶- اجاره بازار وکیل ۲۳۴
- ۷- عواید املاک خالصه حکومتی ۲۳۵
- ۸- جریمه کردن حکام و طوایف غیر تابع ۲۳۵
- انواع مالیاتهای دوره کریم خان زند ۲۳۶
- ۱- مالیات راهداری ۲۳۶
- ۲- مالیات اصناف ۲۳۶
- ۳- مالیات کالاهای وارداتی ۲۳۶
- ۴- مالیات زمین‌های اربابی و اوقافی ۲۳۶

۲۳۷	۵- مالیات فواحش و رقاصان.....
۲۳۷	۶- مالیات کشاورزان.....
۲۳۷	۷- سربازگیری مالیاتی.....
۲۳۸	۸- مالیات ثابت سرانه.....
۲۳۹	۹- مناصب مالی دوران زند.....
۲۴۱	ارتباط مالی حکام ولایات با دولت مرکزی.....
۲۴۲	تسامح کریم خان در اخذ مالیات.....
۲۴۳	سیاست تعیین: حیثیت و نظارت بر نرخ اجناس.....
۲۴۴	فهرست مالیاتی ولایات مختلف در زمان کریم خان.....
۲۴۵	فهرست نرخ اجناس کالاها و ارزاق در زمان کریم خان.....
۲۵۰	سیاست اقتصادی کریم خان در بیم، خطی و خشکسالی.....
۲۵۲	سیاست اقتصادی وکیل در عرصه تجارت خارجی.....
۲۵۲	محدودیت تبادل طلا در مبادلات تجارت خارجی.....
۲۵۳	کالاهای مهم صادراتی ایران.....
۲۵۳	مبادلات تجاری ایران در عهد کریم خان.....
۲۵۳	هندوستان.....
۲۵۴	روسیه.....
۲۵۴	عثمانی.....
۲۵۴	هلند.....
۲۵۴	فرانسه.....
۲۵۴	انگلیس.....

فصل هفتم: سیاست کریم خان در عمران و آبادی کشور

۲۵۶	شیراز، پایتخت وکیل.....
۲۵۹	بسیج و فراخوانی عوامل عمران کشور به شیراز.....
۲۶۰	الف - اقدامات کریم خان در شیراز.....
۲۷۹	ب - ترمیم خرابی های زلزله کاشان و قم.....
۲۸۰	ج - بناهای کریم خانی در تهران.....

فصل هشتم: مناسبات سیاسی و اقتصادی ایران دوران کریم خان با کشورهای خارجی

۲۸۶	۱- مناسبات سیاسی و اقتصادی با هندوستان
۲۸۹	۲- مناسبات سیاسی و اقتصادی با فرانسه
۲۸۹	الف) سفارت سیور سیمون
۲۹۰	ب) اقدامات کنسول فرانسه برای نزدیکی به حکومت کریم خان زند
۲۹۲	ج) مرحله سوم ارتباط ایران و فرانسه
۲۹۳	۳- مناسبات سیاسی و اقتصادی با روسیه
۲۹۶	۴- مناسبات سیاسی و اقتصادی با هلند
۲۹۷	هلندیان در بندرعباس
۲۹۸	کریم خان ناامنی های میرمهنا
۳۰۳	واردات ایران از هلند
۳۰۳	صادرات ایران به هلند
۳۰۴	۵- مناسبات سیاسی و اقتصادی با عثمانی
۳۰۵	درخواست دولت عثمانی در سرکوب اعراب بی کعب
۳۰۷	نقش عثمانی ها در کمک به اعراب عثمانی
۳۰۸	مداخله کریم خان در امور کردستان عراق
۳۱۰	دلایل و انگیزه های کریم خان در حمله به بصره
۳۱۳	فتح بصره
۳۱۵	واکنش دولت عثمانی در هنگام محاصره بصره
۳۱۷	مواضع ایران در جنگ روسیه و عثمانی
۳۱۷	روابط تجاری ایران و عثمانی
۳۱۸	۶- مناسبات سیاسی و اقتصادی با انگلیس
۳۲۰	بررسی قرارداد
۳۲۹	نتیجه
۳۳۳	منابع

پیشگفتار

نقد و بررسی تاریخ سلسله زندیه، به‌ویژه دوران حاکمیت کریم‌خان زند بر ایران آشفته پس از قتل نادرشاه، از چند جهت مهم و مورد توجه اندیشمندان و محققان تاریخ ایران اسلامی است؛ نخست، آنکه طول مدت این سلسله نسبت به سلسله‌های قبل و بعد از خود - به جز افشاریه - بسیار کوتاه است.

دوم آنکه ایران در دوران حاکمیت کریم‌خان پس از آنکه فشارهای سخت و طاقت‌فرسای اقتصادی و سیاسی را در زمان نادرشاه - که در طول حیات و سلطنت خود مدام در حال لشکرکشی بود - تحمل کرد، به درازن نسبتاً آسوده و آرامی، به‌ویژه در نیمه دوم حاکمیت کریم‌خان دست یافت.

نکته سوم درباره اهمیت بررسی دوران حاکمیت کریم‌خان، تعداد کم منابع اصلی به‌ویژه منابع داخلی، این دوره است و سرانجام، از همه مهم‌تر آنکه سیاست‌گذاری کریم‌خان زند که از خصوصیات شخصی، اخلاقی، بینش و نگرش سیاسی و مذهبی او مایه و نشأت می‌گرفت، به گونه‌ای بود که شاید در میان حکام و سلاطین قبل و بعد از او کمتر بتوان کسی را یافت که با وجود دستیابی به قدرت و جلوس بر مسند حاکمیت کشور پهناور ایران، نه تنها صفات حسنه و برجسته خود را در ارتباط با مردم و بهبود حال آنان تغییر نداد، حتی می‌توان دریافت که نسبت به گذشته خود با مردم ولایات مختلف مهربان‌تر هم شده بود.

بی‌شک این دوران چهل و چند ساله بررسی و تحقیق بیشتری می‌طلبد که

امید است در آینده به همت پژوهشگران توانای میهن اسلامی انجام پذیرد. در این نوشتار که مشتمل بر هشت فصل و نتیجه‌گیری است، سعی بر آن است تا جنبه‌های مختلف سیاست کشورداری کریم خان زند در ابعاد داخلی، خارجی و در زمینه‌های سیاسی، مذهبی، اقتصادی و اقدامات عمرانی بررسی شود و فصلی مستقل به خصایل و خصوصیات شخصی و ابعاد شخصیتی وی - که به اعتقاد نگارنده اصول کشورداری خان زند فرع از این مبانی بوده‌اند - اختصاص داده شود.

همچنین در آغاز مناسب دیده شد که اوضاع سیاسی ایران به هنگام روی کار آمدن کریم خان زند و شکل‌گیری حاکمیت وی مورد بررسی قرار گیرد تا نشان داده شود که کریم خان زند وارث چه اوضاع و احوالی بوده و با پیروی از چه اصولی توانسته است حاکمیت مطلوب خود را در ایران برقرار کند.

بر خود لازم می‌دانم از ویراستار گرامی و ناشر محترم قدردانی نمایم. شاکر و سپاسگزار خواهم بود از آنرا که این ارجمند مؤلف را از نظرات ارزشمند خود بهره‌مند فرمایند.

غلامعلی رجائی

تهران - ۱۳۹۷